

Dünyaya yeni gözünü açmış bir bilim olan *Etnografi*'yi (Kavimbilim), geniş ölçüde bir anatomiyi düşündürüp temsil ederken antropoloji ve fizyoloji anlamına gelen demografi ve bir tür psikoloji gibi anlıyoruz.

Demografi ve etnoloji, biri fiziksel olarak insan alanında, diğeri ahlaki insan alanında, ölüm oranının ve doğum oranının, üreme ve üretmenin, beslenmenin büyük olgu ve olaylarını inceler. Demografi, istatistiksel verileri karşılaştırır, onları seri halinde sıraya koyar, uyum ve karşıtlıklarını bulur. Bilinmeyen ya da kötü tanınan, yanlış anlaşılmalı hayat biçim ve koşullarını keşfeder. Büyük rakamlardan, hassas, açık ve kesinliği olan bir araç yaparken, Pisagorcular gibi özlü bir biçimde ifade babında, numara, dengelem, ölçüm kavramlarını ele almıştır. Etnografide, kendi büyük nicelemelerine sahiptir; gelenek ve görenekler, alışkanlıklar, inançlar ve dinler. Kabileler, halklar ve milletler, yüzyıllar ve yine yüzyıllar boyunca, üzerindeki hareketlilikle etkin olup, işlem ve işlevler gerçekleştirilmesi oranında yüzyıllara damgasını vurur; cebirsel ama somut oranlar ve miktarlardır bunlar. Milyonlarca insan tarafından kabul edilmiş ve milyonlarca yıl müddetince devam etmiş bir görgü, bir kullanım, uzun sözün kısası, onu yapıp uygulayan ve alışkanlık haline getiren milyarlarca birey demektir. Bu tahmini hesaplamaların birçoğu sonunda, astronom ve yerbiliminin çok büyük bir rahatlıkla bolca ele almaları bakımından değer ve önem taşıyan olağanüstü büyük rakamlara ulaşır.

Bizden önceki insan topluluklarının belirgin bir niteliği olan hissetme, davranma, düşünme, tavır ve davranışlarını, eski zamanın kanı ve düşünce anlayışlarını, çağdaş uygarlığın tepesinden, önemsemeksizin, hor görerek bakmaya çok alışıldı. Kim bilir kaç defa onları tanımadan alay edip, onlara hakaret ettik! Ast seviyedeki

halkların etnolojisinin sadece başıboş, saçma sapan şeyler kumkuması, karmakarışık, aptalca, budalaca laflar yığını olduğu zannedildi: Gerçekte önyargılar, onun anahatarına, çözüm ve açıklamasına sahip olunmadığında (iki bakımdan) saçma görünüyorlar. Sonunda zekâ ve kavrama bakımından sadece bizimkinin var olduğu, ahlak düşüncesi ve anlayışı bakımından sadece bizim kalıplarımıza, çözüm ve formüllerimize uyan bir ahlak anlayışının var olduğu düşünce ve kavrayışına ulaşıldı. Hayvan ve bitki türlerini, yararlılar ve zararlılar olarak iki kategori halinde ayırarak, insanın dışında ne aklın ne de bilincin var olmadığını bildiren doğal tarih kitaplarımız var. Eşeğe aptallığı yakıştırıp kınıyorlar. Köpekbalığına açgözlülüğü, kaplana vahşiliği yakıştırıyorlar. Oysa bu durumda bizden önce gelenlerin ahlaki ve entelektüel zayıflıklarının karşısında bunu ele alıp değerlendirmek için biz kim oluyoruz? Ne kadar dikkat edilirse edilsin, insan türünün içinde yol alıp geçtiği bu hatalar, üzerinden geçtiği bu yanlışlar, onların bilgisini taşıyor. Tesadüfün etkisiyle, hiçliğin ve boşluğun içinden doğmuş olarak hiçbir yaradılış aykırılıkları, ürkünçlükleri yoktur onların. Doğal nedenler onları kendi tabii düzen ve nitelik kurulumları şeklinde -şöyle diyelim- onların kendi mantıksal düzeninde üretmiştir. Bunlar zamanında diğerlerinden çok daha fazla haklı ve doğrularmış gibi görünümlere bürünmüş, yine onlarla aynı şekilde olan inançlardır. Dünyanın sınırsız, sonsuz büyüklüğü ve kişiliğimizin anlamsızlığı arasında birbirini tutmazlık ve nispetsizlikten ileri gelen sebatkâr ve direşken bir çaba gösterirler. Organizmamızın kendi ortamına uygun duruma gelmesini ve evrimini işaret ederler: Her zaman ıslah edilip düzeltilen, her zaman mükemmel olmayan bir adaptasyon söz konusudur. Batıl inanç ve itikatlar dizisi, cahilliğin kulvarında mutlak gerçeğin araştırılmasından başka bir

şey değildir. Dürbün, gözlük, teleskop, mikroskop, gökyüzü tayflarının analizi, görmeyle ilgili araç ve gereçlerimizden ortaya konulup saptanmış düzeltmeler de eksik ve yetersizdir. Önceki gelmiş geçmiş saçma sapan sözler, saçmalıklarla düşünülüp düzenlenmiş bilgiyle, sadece gerçeğin doğru kavranıp anlaşılması söz konusu olacaktır. Mutlak gerçeğin değil; entelektüel optiğin, perspektifin bilimi bu değerdedir.

Kurum ve kuruluşlarımız kendiliğinden oluşan bir neslin ürünü değildir. Kendi imge ve izleniminde onları değişikliğe uğratma ve onları düzelterip biçimlendirmeyi bırakmayan insanlık ruhundan doğarlar. Bu eserde herkes emek harcar, sonrasında nefesleri tükenir, ölüp giderler. Canlılık ve dirilik verdiğimiz toz parçası, deniz kıyılarının yansımalarını muhafaza ettiği süreye eşdeğer uzun zaman boyunca hatıramızı korur, savunur. Bizim tüm varlığımız, unutulmuşluğun, vazgeçilmenin içine birdenbire ve şiddetle dalıverir. Bununla birlikte, ortamın değişim ve dönüşümü, muhafaza edilip korunması dâhilinde yapıp yerine getirdiğimiz, sıklıkla bilinçsiz olarak sürüp giden eylemden hareketle öldükten sonra da hâlâ yaşamaya devam ediyoruz. Bizi titretip bizde sarıntı yaratan tutkular, korkularımız, kaygılarımız ve umutlarımız, mücadelelerimiz, zaferlerimiz ve yenilgilerimiz, şaşılacak kadar us almaz, anlaşılmaz bir inceliğin izlerini bıraktı. Türdeşlerimizin birçoğu tarafından sonuza kadar sürekli tekrarlanan bir araya gelmeler, birikim ve yığılmalar, çağdan çağa yasalar, kodlar, şifreler, dinler ve dogmalar, dogmatikler, sanatlar ve bilimlerin hepsi nihayetinde farklı toplum tiplerini oluştururlar. Kırıntıları ve kalıntılarının büyük kayalar halinde yoğunlaşmış katılaştığı tek hücreli mikroorganizmalar, çok büyük dağ yığınları halinde toplaşmış bir araya gelip birikirler.

Bu bakımdan etnoloji, paleontolojiye benzeşip yakınlaşır. Geçen yüzyılda Brosses'un,² önceden mükemmel, dupduru bir netlikle söylemiş olduğu üzere:

Antikçağdaki uluslarda ne olup bittiğini çok iyi bir şekilde bilmek için sadece çağdaş uluslarda ne olup bittiğine bakıp bunu bilmek ve bir taraftan da gözlerimizin önünde biraz daha yakın benzerlikteki bir şeyi ve buradan bir yerlere varılıp varılmadığını görmek yeterlidir.

Kim bilir ne kadar çok sıklıkla şu derin ve anlamlı söz tekrar edilmiştir:

Uzayda yolculuk yapmak zamanda yolculuk yapmaya eşdeğerdir!

Onları uygulayanların asla anlamından kuşku duymadıkları, arkeolog açısından türleri dahilinde, gerçekten açıklanmamış böyle kimi tören ve ritüeller, gölün içine gömülmüş bir şehri bulup ortaya çıkarmanın sağladığı aynı ilgi ve alakaya sahiptirler; zoologa göre kuşların atası uçan dinazor olan, Avustralya'nın bataklığında bata çıka yürüyen bir pterodaktıl'in³ keşfedilmesinin yarattığı ilgiye sahiptirler.

Zekâ her yerde kendine benzer. Bunun yanında gelişmesi ve ilerlemesi başarılıdır. Yavaş yavaş, adım adım, insanlık akla doğru devinim gösterir. Er ya da geç müşahede edilecektir ki fikirler kendi çağlarını beraberlerinde taşıyıp götürürler. Duygular hem şekilsel olarak hem de derece derece çeşitlenirler. Gelecekte bir bilim, düşünce ve imgelemeleri sınıflandıracak, hatta acayip ve özençli olanları da saçma sapan fantezilerin nasıl şekillendiğini de açıklayacak, önyargılara, batıl itakatlara, türleri içindeki fosillere de tarihlendirmelerini yapacak.

² Charles de Brosses: 1709-1777, Fransız tarihçi, yargıç, filolog, dilbilimci ve etnolog.

³ Nesli tükenmiş uçan sürüngen, kanatlı dinazor.

Kitabın başlıca temel düşüncesi böyle oluştu. Şimdi de bunun arkasından izlenen metodu ve kullanılan süreçler üzerine açıklamalar yapalım.

Yanılmaz, gerçekten sapmaz, betimleme ve portreleri yazıp çizmek, onları şart ve yükümlülüklerle zorlamak, ayrıca onları süsleyip püslememek de söz konusuydu. Bununla birlikte, esas olanların günlük kullanım ilişkilerinden kaynaklanan izlenimden biraz daha uygun bir izlenim bıraktıklarını düşünüp buradan hareketle ona göre davranmak zorundaydık. Aksi halde bu pek de doğru olmayabilirdi.

Uygar olan her şeye uygar olmayan şeyler tiksinti ve iğrenti vermeye başlar. Önyargı vahşilere terstir, onların tabiatına uygun olmayan bir olgudur. Sergi ve fuarlarımızda bu şekilde ortaya çıkıp kendini gösteren konular, resmî olarak yola çıkarken halka özgü sade ve basit tipi temsil etmeye çalışırlar. Payenler⁴ kendi dillerinde, duygu ve düşüncelerini açıklayıp kendini ifade etmek için tükürürler ya da sert, hırçın ve yaygarayla cırtlak sesler çıkararak aksırırlar. Bu arada budalaca, anlamsız, saçma sapan, kaba saba, nezaketsiz bir şekilde Fransızca sözler söylerler. Dansları mı? El ayaklarıyla garip jestler yapar, yüz buruştururlar. Barok, yani tuhaf, acayip ve düzensiz; grotesk, yani gülünç biçimde hareketler yaparlar. Yemekleri mi? Bir tavşanı kolları ve bacaklarından kopartır; tavuğu canlı canlı yerler. Hiçbir gezgin, onlardan şişko biriyle karşılaşmamıştır. Araştırmacı, yerlilerin dilini öğrendikçe, onların düşüncelerine girip hissetme tarzlarını algılayıp özümstedikçe, yabancılar ortamında bir yabancı olmaktan çıkar. Dövmeli, çıplak ya da yarı çıplak bu insanların görünümünün aydınlandığını, bu koyu renk cildin süslenip neşelendiğini görür ve nihayetinde bu vahşilerin, yabanılların çok da fazla ona

⁴ Antikçağda çoktanrılı bir din ve buna inananlar.

vahşi ve yabanıl görünmediklerini keşfeder. İğrentisi ve antipatisi meğer cahillikten olduğunu ve onları az tanımış olduğunu düşünür. Onlar geçen yüzyıl çok az biliniyorlardı, hatta aynı adada oturanların arasında bile durum böyleydi. Buradaki birçok Londralı burjuva, İskoç dağ adamlarını daha çok eşkiya, haydut, korkunç, kana susamış yamyamlara benzetiyorlardı.

Durum dolayısıyla birçok saçma ve barbarca uygulamalara rast geldik, ama budalalık ve aptallığın sıkıntıya sebep olması nedeniyle, zulüm, sertlik ve acımasızlığın iğrenti ve tiksinti uyandırması nedeniyle üzerinde çok fazla durmadık. Düşündük ki iyimser bir yaklaşım göstermek, hiçbir tarafı tutmadan, ortaya çıkan zekânın gösterim ve görünümleri üzerine, üstün bir ahlak anlayışına ulaşmak için gösterilen çabaların üzerine eğilip yol almak gerekiyordur. Michelet⁵ gibi bilinçli ve büyük tarihçilere bakınız, inceleyiniz: Bir halktan bahsedip onları anlatırken yüksek ve önemli eserlerine nazaran düşük ve önemsiz eserleri üzerinde daha az dururlar, geçiştirirler; soylu ilham ve esinlerine dayanarak yargıda bulunurlar, günlük hayatın sıkıcı, tuhaf tutum, davranış ve etkinlikleri üzerinde hiç durmazlar. Gerçek şu ki bitkiler arasında, hayvan âleminde olduğu gibi insanlık içinde en iyi gelişmiş bireyler, bütün diğerlerinden daha doğru ve daha dikkatli bir şekilde kendi türlerini temsil ederler. Sonraki gelişme ve ilerlemeleri açısından kabiliyetli olan ya da olacak olanı işaret ederler. Oysa mesele çok önceden düşünümlüp karara varılmıştır. Bütün sergilerde ortaya serilen açıklamalarda hangi kural söz konusudur, özellikle sanat ve sanayi alanındaki fuarlarda? “-Sadece en iyi modeller, sadece en güzel, en sağlam örnekler kabul edilir buralara.” Daha uzağa gidelim. Bu ilkeller ço-

⁵ Jules Michelet: 1798-1874, Fransız tarihçi.

cuktur, çocukların zekâsıyla hareket ederler. Oysa çocukluktan olgunluğa, erişkinliğe doğru fark ve mesafe yıllar geçtikçe kendini fark ettirir. Hatta hayvandan insana doğru gidersek, derece derece ölçülebilir. Çocuksuz zekâ erişkin akla nazaran tamamen ast seviyede değildir. Çoğu kez babalar, anneler, çocuklarının bu ilk çağlarındaki doğallık ve saflıklarına, onların orijinal fikirlerine ne kadar da hayrandırlar. Onların bu özenli halleri ve kaprisleri şaşkıncu bir derinliğe sahiptir. Bu duygunun, bu duygunun saflığı ve kirlenmemişliğidir. Bu, hesapsız gülümseyen bir sevimlilik! Dünyaya yeni gözlerini açan halkların zayıf ışıltı ve parıltıları vardır, zekâ esinlerine sahiptirler. Kahramanlara özgü bir anlayış ve kavrama yetileri, icat yetenekleri vardır. Uluslar, uzun zaman sürecinde, olgunluk çağı içinde bunları kaybetmişlerdir. Velhasıl gücü tüketip batmış olanlardan Bizans Uygarlığı bunlardan değil miydi? Sallantıda olan bu büyük şefe, bu kararsız gelişim seyrine, bu tereddütlü tutum ve gidişata, şu payanda vurulmuş hallere bakın, inceleyin: Kural, disiplin, gelenek ve yapmacılıktan, alıştıkları bu durumdan çıkmak istemezler. Gençliği artık anlamayan, entelektüel gün ağarmasına, aoralara bakmaya tenezzül etmeyenler için ne yazık!

Çocuk tamamen ilkbahar, tamamen umuttur. Ama olgun ve büyümüş insan ilk verdiği sözlerini tutar mı? Olabildiği kadar ne gerçekleştirdi ki? Çok ufak, küçücük bir parça... Bununla birlikte ortaya kötü bir irade konulmamıştır. Şöyle bir bakacak olursak çoğunlukla hatası da yoktur. Çiçeklerinin her birinin meyveye dönüşmemesinden dolayı ağacı kim kınar ve eleştirir? Yeteneklerin kendi eğilimi uzmanlaşmaya mecbur bırakır; emeğin bölüşülmesinde ara vermeden devam eden ilerleme ve gelişmeler çalışanı, emekçiyi her zaman bir köşeye kısıtır, hapseder. Üretimin gerekleri, hayatın acımasız, zalim

zorunlulukları, proletaryayı yani emekçiye, bir manive-
lanın yani kaldıracın ucuna yerleştirir. Tüm varlığı za-
yıflatıp güçsüzleştirmek için bir yeteneği bileyip keskin-
leştirerek, diğer azaları köreltip güçsüzleştirmek için bir
azayı büyütüp geliştirerek tek bir göreve indirger. Çok
sayıda kabile, aynı şekilde çok sayıda yabancı içinde, or-
talama bir bireyin, uygarlaşmış dediğimiz devletlerimiz
içindeki ortalama bir bireye göre ne ahlak olarak ne de
entelektüel olarak ast olmadığını açıklamaktan da karar-
sızlık duymuyoruz. Jean Jacques⁶ tarafında savunulan
teze göre uygarlık ve erdem arasında bir tezat, bir müca-
dele vardır. Onun tezini yeniden ele alırsak insanı ekil-
miş bir ürün seviyesine indirmek için “tabiatın ço-
cuğu”nu yüceltip göklere çıkartıyor da değiliz. Seviyo-
ruz onu, çocuğa hayranız, nedeni olmaksızın, erişkin ve
olgun olandan daha üstün olduğunu söylemeye gerek
duymadan. Olduğu şey, tamamen kurnazca ve dâhi, ça-
buk karar verip çabuk değiştiren, aklına geleni yapan iç-
güdü, ne olursa olsun, aklın ve mantığın sessizce ve kes-
sin olarak özümlediği şeylerin geniş ve aydınlık kavra-
yış gücüne asla ulaşmayacak. Şiirin kendisi bilimin yü-
celiğine yükselemez. Ötleğen ya da bülbül, kartalın ko-
caman güçlü kanatlarıyla yüksekten uçarken yukardan
bakarak süzüldüğü bölgelere yaklaşıp yaşanamaz bile.

Bu incelemeler, çoğunlukla gezginlerin ve misyoner-
lerin yüzyılın ilk yarısında, uzun zamandan beri derinden
değişikliğe uğramış, toplum devletinin oluştuğu kabile-
ler ve devletler üzerine vermiş oldukları, anlatmış olduk-
ları bilgiler üzerine yapılabilmektedir. Daha dün bi-
linmezlerken sanayicilerin, tacirlerin üşüşüp akın etme-
leri dayanılmaz bir şekilde artar, taşar, sahilleri kaplayıp

⁶ Jean Jacques Rousseau: 1712 İsviçre -1778 Fransa, Romantizmin
öncüsü; politika, etik, eğitim, müzik, din botanik ile ilgilendi; yazar,
filozof ve müzisyendir.

istila eder. Bununla birlikte, Őu andaki zamandan bahsediyoruz, yani hem yazarlarımızı takip etmek için hem de tatsız tuzsuz, bıkkınlık ve usanç veren ihtiyatlılıklardan sakınmak için. Önceki ilişkilerin ve bağlantıların yürürlükte olduğunun gösterildiği ve işaret ettiği bir olgunun günümüzdeki mevcudiyeti üzerine Őüphelerimiz vardı. Olasılıklarımızı kesin gözlem ve incelemelerde deđiŐtirip yenilemek gerekli miydi? Burada tarafımızı almak zorundaydık ve okuyucudan aynı Şekilde davranmalarını, aynı Şeyi yapmalarını rica ediyoruz. Genel tez olarak, bu insan toplulukları yalnızca istilacıları ve onları en az anlayabilmiŐ olanlar tarafından tasvir edilip anlatıldılar. Bunlar gibi, İnkaların Krallığı, Montezuma İmparatorluđu⁷ batıp, arkasından yok olup gitmeleriyle birlikte hayal oldular. Daha bunun gibi, buzların çözülüp karlarının erimesiyle, dikkatli bir bakıŐ geometrik Őekli ayırt edip seçmeden önce, parçalanıp dağılan kar yumağı gibi yok olup gitti. İlkeller, artık onlardan pek kalmadı, yakın zamanda artık hiç olmayacaklar da.

Etnik kiŐilik ve özgünlüklerimizin her birini ayakta durmuŐ Şekilde tasvir edip betimlemek istemedik. Bunun için sayısız tekrarlamalar, sayısız ciltler gerekirdi. Sadece, bir yandan, orada örf, âdet ve gelenekler, burada bir kurum olarak -daha fazla ayrıntılı ve açıklama olarak geliŐtirmek haricinde- kısa, özlü bilgiler vermeyi tercih ettik. Avcılar, balıkçılar, çobanlar, tam geliŐmemiŐ ilkel çiftçiler, tuhaf evlilikler, olağanüstü cenaze törenleri, tarikata giriŐ törenleri, büyü uygulamaları... Okuyucular eğer bu ilk incelemeler dizisini olumlu bir Şekilde karŐılıyıp kabul ederlerse, bir ikincisini onlara sunmak için gecikmeyeceğiz.

©

⁷ Aztek Montezuma İmparatorluđu 1467-1520.